

Ф.І. Пантелєєнко, д.т.н., проф.
А.С. Снарський, к.т.н., ст. викл.
Полоцький державний університет (Білорусь)

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННО-ПРОМЕНЕВОЇ ОБРОБКИ НА ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ БОРОВМІСТКОГО МАТЕРІАЛУ ЛЕЗОВОГО МЕТАЛОРІЗАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТА

Наведені результати досліджень впливу електронно-променевої обробки на експлуатаційні властивості боровмісткого матеріалу лезового металорізального інструмента.

Як об'єкт досліджень вибрано новий інструментальний матеріал, отриманий методом дифузійного легування бором порошку швидкорізальної сталі 10P6M5 із наступним його компактуванням. Запропоновано спосіб одержання даного матеріалу: плазмове наплавлення із наступним загартуванням з рідкого стану з використанням електронно-променевої обробки із проведенням наступного відпуску на заданих режимах.

На кафедрі «Технологія конструкційних матеріалів» Полоцького державного університету (ПДУ Білорусь) розроблено новий боровмісткий інструментальний матеріал системи Fe–B–C–W–Mo–Cr–V, який за техніко-економічними властивостями займає проміжне місце між швидкорізальними сталями і твердими сплавами [1]. Оснащення металорізальних інструментів розробленим матеріалом здійснюється кріпленням інструментальної пластини системи «наплавлене боровмістке покриття–сталева підкладка» на корпус інструмента.

Розроблений інструментальний матеріал має такі техніко-економічні показники:

- твердість 8000–12000 МПа;
- відносна зносостійкість 2,5–5,4 (у порівнянні зі швидкорізальною сталлю 10P6M5);
- теплостійкість 700–800 °С;
- відносна вартість 0,5–0,6 (у порівнянні з твердими сплавами).

У результаті проведення стійкісних випробувань металорізальних інструментів (різців), оснащених розробленим боровмістким матеріалом, установлено, що лімітуючим фактором стійкості розроблюваного інструмента є не стільки теплостійкість, скільки тріщиностійкість (опір крихкому руйнуванню) наплавленого інструментального покриття. Втрата різальних властивостей і низький період стійкості деяких різців був обумовлений полум'яками, пов'язаними з крихким руйнуванням і відколами різальної кромки внаслідок ударів і вібрації. Тому були проведені заходи щодо підвищення опору матеріалу покриття крихкому руйнуванню.

Досліджували процеси, що протікають у матеріалі системи Fe–B–C–W–Mo–Cr–V при його загартуванні із рідкого стану з використанням електронно-променевої обробки (ЕПО). У експерименті використовували електронно-променеву установку, створену на кафедрі фізики ПДУ. Вона дозволяє отримувати сфокусовані електронні пучки зі щільністю потужності до 10^5 Вт/см². Щільність потужності регулювали зміною діаметра пучка. Ефект доведення поверхні до рідкого стану контролювали візуально за утворенням дзеркала розплавленого металу, після чого регулювання припинялося і відбувалося охолодження зони обробки за рахунок тепловідведення в нижні прошарки матеріалу. Час витримки розплавленого металу вибирали мінімальним, але достатнім для завершення процесу дегазації і становив для досліджуваного матеріалу 1–2 с у залежності від щільності потужності впливу. Зазначений діапазон вибирали експериментально. Здійснювали візуальний контроль за ванною розплавленого металу, енергетичний вплив призупиняли відразу ж після спливання бульбашок на поверхню. Макро- і мікроаналіз шліфів показав відсутність помітних пор у зоні матеріалу, підданого електронно-променевої обробці.

Були визначені твердість і тріщиностійкість покриттів із розроблюваного матеріалу, підданих ЕПО. Так, покриття, отримане загартуванням із рідкого стану на "твердому" режимі (значна щільність потужності), відрізняється високою твердістю 1122 ± 56 HV і досить низькою тріщиностійкістю (172 МПа/мкм). Глибина обробленої зони становить 100–800 мкм.

Покриття на боровмісткому матеріалі, що отримане електронно-променевою обробкою на м'якому режимі, має також високу твердість 1000 ± 85 HV, але його тріщиностійкість вища (250 МПа/мкм). Глибина зони впливу сягає 1 мм.

Практичне використання зазначених покриттів є досить проблематичним внаслідок їхнього низькою опору крихкому руйнуванню. Тому була проведена термічна обробка зразків, підданих ЕПО – відпуск на заданих режимах. Після проведення відпуску були визначені твердість, тріщиностійкість, мікротвердість зон ЕПО. Як і передбачалося, відпуск підвищив тріщиностійкість матеріалу в 1,5–2 рази при незначному зниженні твердості на 50–100 HV. Це цілком погоджується з дослідженнями, проведеними при триманні боровмісткої швидкорізальної сталі загартуванням із рідкого стану [2]. Так, проведенням відпуску зазначеної сталі в діапазоні 650–800 °С вдалося значно знизити її крихкість і підвищити пластичні властивості. Мається на увазі наявність в сталі після загартування з рідкого стану аморфно-кристалічних структур, які мають високу крихкість. Пластичність даних структур, як вказують автори [2], значно підвищується при проведенні їхнього відпуску.

Таким чином, на підставі проведених експериментів із електронно-променевого впливу на наплавлені покриття системи Fe–B–C–W–Mo–Cr–V установлено, що визначений вид ЕПО не тільки підвищує твердість розроблюваного матеріалу, але і збільшує опір матеріалу крихкому руйнуванню. Подальші дослідження проводили на об'єктах (металорізальних пластинах і різцях) для наступних стійких випробувань. Пластини піддавали ЕПО з обраною щільністю потужності з наступним відпуском на заданих режимах, після чого проводили їх напайку на корпус інструмента. Після зазначеної обробки інструмент піддавали тонкому доведенню з метою повного збереження шару, підданого ЕПО. У результаті зазначеної обробки різці стали більш стабільно працювати без крихкого руйнування різальних кромки, період стійкості яких обмежувався стабільним лінійним зносом.

Експлуатаційні випробування різців також показали перспективність "виправлення" матеріалу електронно-променевою обробкою. Обробці піддавали різці, виготовлені з використанням розроблюваного матеріалу системи Fe–B–C–W–Mo–Cr–V.

Зазначені різці мали такі дефекти:

- термічні тріщини інструментального покриття, що виникли після напайки пластини на державку різця;
- недостатню твердість інструментального покриття (внаслідок отримання доєвтектичного типу покриття);
- високу твердість і, як наслідок, високу крихкість покриття, що виникла через отримання після наплавлення заєвтектичного типу структури;
- пористість у перетині наплавленого покриття.

Внаслідок ЕПО, проведеної відповідно до зазначеної вище методики, у робочій зоні різця формувалися квазієвтектичні області. Проведені стійкості випробування свідчать про задовільну роботу виправлених різців.

Таким чином, у результаті виконаної роботи встановлена перспективність застосування ЕПО інструментів із боровмістких матеріалів. Зазначена обробка і наступний відпуск на заданих режимах збільшують не тільки твердість і зносостійкість, але, у першу чергу, підвищують опір різальної частини інструмента сколюванню і крихкому руйнуванню, що покращує основні експлуатаційні властивості інструмента і його період стійкості.

Робота виконується при фінансовій підтримці Білоруського республіканського фонду фундаментальних досліджень (договір № Т99-342).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пантелеенко Ф.И., Снарский А.С. Новый борсодержащий материал для металлорежущих инструментов // Висник ЖИТІ. – 1999 / Технические науки. – С. 115–117.
2. Огонян Р.А., Огонян Я.Н., Рошупкин А.Г. Структурные превращения в боровмісткой быстрорежущей постоянной, полученной закалом из расплава // Таможенной пошлиной. – 1996. – № 9. – С. 12–16.

ПАНТЕЛЄЄНКО Федір Іванович – доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи Полоцького державного університету, м. Новополоцьк Вітебської області (Білорусь)

Наукові інтереси:

- відновлення і ремонт;
- металеві матеріали для відновлення;
- порошкові матеріали;
- діагностика і визначення залишкового ресурсу машин;
- матеріалознавство сталей і сплавів.

211440, Білорусь, м. Новополоцьк, вул. Блохіна, 29

СНАРСЬКИЙ Андрій Станіславович – кандидат технічних наук, старший викладач Полоцького державного університету, м. Новополоцьк Вітебської області (Білорусь).

Наукові інтереси:

- інструментальні матеріали;
- порошкові матеріали на залізній основі;
- матеріалознавство сталей і сплавів;
- діагностика і визначення залишкового ресурсу машин.

211440, Білорусь, м. Новополоцьк, вул. Блохіна, 29

Подано 14.08.2001